

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Кафедра цивільного процесу

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ

Матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої 50-річчю заснування кафедри цивільного процесу

(м. Харків, 20–21 жовтня 2016 року)

За загальною редакцією професора К. В. Гусарова

Харків
«Право»
2016

УДК 347.9
ББК 67.310я431
Ц85

Ц85 **Цивільний процес на зламі століть : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю заснування каф. цив. процесу (м. Харків, 20–21 жовт. 2016 р.) / за заг. ред. К. В. Гусарова. – Х. : Право, 2016. – 164 с.**

ISBN 978-966-937-089-1

Тези доповідей учасників конференції присвячені 50-річчю заснування кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, яка почала функціонувати як самостійний науковий підрозділ вищого навчального закладу 1 вересня 1966 р. на виконання наказу Міністра вищої та середньої спеціальної освіти УРСР № 262 від 27 квітня 1966 р. За півстолітню діяльність науковий колектив кафедри здійснив вагомий внесок у розвиток науки цивільного процесуального права як на теренах України, так і за її межами, брав активну участь у вдосконаленні цивільного процесуального законодавства, тим самим затвердивши свій науковий та професійно-практичний авторитет як впливової процесуальної цивілістичної наукової школи.

Для науковців, викладачів, студентів юридичних ВНЗ і всіх, хто цікавиться питаннями цивільного процесу.

УДК 347.9
ББК 67.310я431

ISBN 978-966-937-089-1

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016
© Оформлення. Видавництво «Право», 2016

На наш погляд, з метою усунення окресленої вище прогалини необхідно, по-перше, на рівні норм матеріального права визначити випадки, коли можливий захист «групових інтересів», тобто навести перелік прав, які одночасно можуть належати групі осіб, персональний склад якої неможливо визначити на момент відкриття провадження у справі, й які підпадають під ознаки «цивільних» в розумінні ЄСПЛ. По-друге, правом на звернення до суду слід наділити громадські організації, спеціально створені для захисту «групових інтересів». Це дасть можливість, з одного боку, уникнути зловживання правом на звернення до суду з боку окремих громадян, які навмисно чи в силу необізнаності можуть помилятися в об'єкті захисту, намагаючись, таким чином, чинити позапроцесуальний вплив на протилежну сторону, з другого боку, – забезпечити якісну підготовку матеріалів справи до розгляду, оскільки такі громадські організації будуть мати не лише процесуальну заінтересованість в результатах розгляду справи, але й матеріальну в силу покладення на них обов'язку нести судові витрати. По-третє, розгляд таких категорій справ здійснювати за загальними правилами позовного провадження із встановленням додаткових гарантій щодо дотримання права на справедливий судовий розгляд членів «групи», оскільки побічно питання саме про їх права та обов'язки вирішується в суді.

Література

1. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути : монографія / В. В. Комаров, К. В. Гусаров, Н. Ю. Сакара та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2016. – 848 с.
2. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.

*Світлична Г. О.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВА ДОПОМОГА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В КОНТЕКСТІ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В ЧАСТИНІ ПРАВОСУДДЯ

Визначальним у функціонуванні національної правової системи України останнім часом стає доступність та ефективність захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Цим зумовлюється необхідність реформування та вдосконалення законодавства, приведення його у відповідність із європейськими стандартами та створення ефективних механізмів захисту, які ґрунтувалися б на засадах верховенства права.

Указом Президента України «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки» від 20 травня 2015 р. №276/2015 встановлено пріоритети реформування судової влади – системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів як на рівні конституційних змін, так і на рівні впровадження першочергових невідкладних заходів, які забез-

печать необхідні позитивні зрушення у функціонуванні відповідних правових інститутів. Згідно із рекомендаціями Ради Європи одним з таких пріоритетних напрямів реформування зазначено посилення гарантій здійснення адвокатської діяльності, забезпечення доступності та ефективності правової допомоги, зокрема, у короткостроковій перспективі визначення видів правової допомоги, які можуть здійснюватися лише адвокатом, що дасть змогу підвищити якість надання правової допомоги та якість здійснення правосуддя в цілому, не обмежуючи при цьому учасників судового процесу у праві на доступ до правосуддя [1].

На виконання зазначених завдань Законом України від 02.06.2016 р. № 1401 «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» закріплюється, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура, що виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді та захист від кримінального обвинувачення. При цьому передбачається можливість визначення у законі винятків з цього правила щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія) надала позитивний висновок щодо зазначених змін до Конституції в частині правосуддя, підтримала всі ключові пропозиції Конституційної комісії та підтвердила їх відповідність європейським стандартам, вважаючи, що ці конституційні зміни є важливим кроком досягнення незалежного правосуддя.

Наступним кроком на шляху до проведення судової реформи має бути відтворення зазначених конституційних змін у процесуальному законодавстві. У зв'язку з цим робочою групою з реформування процесуального законодавства, яка створена Радою з питань судової реформи при Президентові України, розроблено проект Закону України «Про внесення змін до цивільного процесуального кодексу України (щодо судової реформи)» [2], де відбиті зазначені конституційні новації. Акцентована увага на тому, що кожен має право саме на професійну правову допомогу, внаслідок чого значні преференції у реалізації представницької функції у суді закріплені за адвокатами. Так, у зазначеному проекті передбачено, що у випадках, встановлених законом, правова допомога надається виключно адвокатом. Звертає на себе увагу те, що у проекті змін до ЦПК, на відміну від ст. 40 чинного ЦПК, яка передбачає, що представництво може здійснюватися адвокатами або іншими особами, які досягли вісімнадцяти років, мають цивільну процесуальну дієздатність і належно посвідчені повноваження на здійснення представництва в суді, пропонується закріпити таке право інших, крім адвоката, осіб тільки у випадках: а) якщо вони є законним представником фізичної особи чи керівником юридичної особи; б) при розгляді спорів, що виникають з трудових відносин; в) справ, ціна позову в яких не перевищує ста мінімальних заробітних плат.

Зазначене свідчить про позбавлення фахівців у галузі права надавати у суді правову допомогу у будь-якій формі, окрім винятків, встановлених законом. При цьому пропонується також виключити ст. 56 ЦПК України, тобто ліквідувати консультативно-роз'яснювальну форму надання правової допомоги. Таким чином, фактично йдеться про впровадження монополії адвокатів у сфері цивільного судочинства. Проте в умо-

вах запровадження зазначених новацій реформування консультативно-роз'яснювальної форми надання правової допомоги, передбаченої ст. 56 ЦПК України, у консультативно-правозахисну [3, с. 290–293] певною мірою могло б сприяти уникненню низки проблемних питань, на які зверталася увага під час широкого обговорення у мережі правової спільноти запропонованої концепції конституційних змін щодо правосуддя.

У контексті доволі гострої дискусії думки як теоретиків, так і практиків розділилися. Звертає на себе увагу те, що навіть в адвокатському середовищі є як прихильники, так і противники таких змін. Окремі автори, може, занадто емоційно, втім, на жаль, не безпідставно зауважують, що зазначені новації є мертвонароджені та явно нежиттєздатні, тому не мають перспектив на їх успішне впровадження, але намагання це зробити завдасть колосальної шкоди правозахисній системі України [4].

Висловлені в ході дискусії критичні зауваження, які не можна залишити без уваги та відповідного реагування на шляху створення оптимально ефективної моделі надання правової допомоги у суді, слід звести до такого.

По-перше, закріплення на конституційному рівні монополії адвокатури як недержавного самоврядного інституту має безпрецедентний характер. Конституція жодної країни не містить відповідних положень. Підстави та обґрунтування необхідності та доцільності такого законодавчого рішення не наведені.

По-друге, позиція Конституційного Суду України стосовно того, що запровадження монополії на представництво інтересів особи в суді виключно адвокатами не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, яка висловлена у висновку від 20.01.2016 р. № 1-в/2016 у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції [5], не збігається з висновком щодо вільного вибору форми та суб'єкта надання правової допомоги особою, яка бажає її отримати, раніше сформульованим Конституційним Судом України у рішенні від 30 вересня 2009 р. № 23-рп/2009 у справі щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) [6]. Обґрунтування зміни своєї позиції з цього питання Конституційним Судом не надано.

По-третє, набуття статусу адвоката презюмує, однак повною мірою не може гарантувати надання якісних та ефективних правових послуг, у тому числі представництва у суді, враховуючи сучасний стан української адвокатури та реалії, передусім економічні, які існують на сьогодні в державі та суспільстві. У зв'язку з цим слід відмітити очевидну недоступність послуг адвоката для доволі широких верств населення, звернути увагу на недоцільність переведення у статус адвокатів «профільних юристів» підприємств, установ та організацій, а також на відсутність належної обґрунтованості та системності зазначених у законі випадків, на які не поширюється адвокатська монополія на представництво у суді.

На підставі викладеного напрошується висновок, що незважаючи на встановлення поетапного введення в дію положення щодо здійснення представництва у суді виключно адвокатами, такі кардинальні зміни сталого і в цілому належно функціонуючого інституту можуть призвести практично до руйнування його історично

створеної і розвинутої моделі. Уявляється, що впровадження монополії адвокатів на представництво в цивільному судочинстві у запропонованому вигляді є дещо зачасним та потребує більш виваженого, системного та мотивованого підходу.

Література

1. Офіц. вісн. України. – 2015. – №41. – Ст. 1267.
2. Про внесення змін до цивільного процесуального кодексу України (щодо судової реформи) [Електронний ресурс] : Проект Закону України. – Режим доступу: http://jrc.org.ua/steps/steps/procesualne_zakonodavstvo.
3. Світлична Г. О. До питання про надання правової допомоги у цивільному судочинстві / Г. О. Світлична // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присв. пам'яті О. А. Пушкіна (Харків, 27 трав. 2016 р.). – Х. : ХНУВС, 2016. – С. 290–293.
4. Кременовская И. Адвокатская монополия: узаконенная диверсия или масштабное рейдерство? [Електронний ресурс] / И. Кременовская, А. Святогор. – Режим доступу: <http://antikor.com.ua/articles/86837>.
5. Вісн. Конституц. Суду України. – 2016. – №2–3. – С. 7.
6. Вісн. Конституц. Суду України. – 2009. – №6. – С. 32.
7. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути : монографія / В. В. Комаров, К. В. Гусаров та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2016. – 848 с.

Ходарєва В. І.,

*студентка IV курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Суспільство на сьогоднішній день визначається як інформаційне. Це обумовлює існування відкритої для використання всіма інформації, максимально спрощеного процесу доступу до неї.

Питання доступності до інформації набуло важливого значення у контексті здійснення правосуддя. Доступність правосуддя розглядається як основоположна засада, принцип та міжнародний стандарт, вимога, що висувається під час реалізації судами своєї функції. Доступність правосуддя не є абстрактною категорією у процесі – це об'єктивна потреба сучасності.

Україна досить тривалий час йшла до такого формату функціонування судової системи, але зараз поняття «електронний суд» вже не є новим і дивним, воно є орієнтиром для роботи і реформування. Так, Президент України своїм Указом від 10 травня 2006 р. затвердив «Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів», що стало першим і досить вагомим кроком на шляху до реформування судової системи. По-стало конкретне завдання – створити систему, яка б була доступною для всіх громадян, котрі потребують судового захисту. Формат обміну даних у такій системі має бути універсальним – можливість передачі справ та документів між автоматизованими системами документообігу суду різних розробників. Таке судочинство здійснюється на базі інформаційних технологій, що містить автоматизацію певних судо-